

Znanost, znanstvena inteligenca in politični pluralizem

V vseh razvitih družbah organi za politiko znanosti ali pa različne znanstvene organizacije v daljših ali krajših časovnih presledkih pretresajo stanje, vlogo in perspektive razvoja družbenih znanosti.* V tem pogledu naše posvetovanje ni bilo nič izjemnega, ampak se samo uvršča med tovrstna početja po svetu. Marsikaj tehtnega je bilo rečeno in ugotovljeno na posvetu, marsičesa pa ni bilo, pa bi moralo biti. Mnogo bleščečih misli pa smo lahko slišali tudi na nedavnih strokovnih aktivnostih in slovesnostih, povezanih s 70-letnico slovenske univerze.

Družbene znanosti so stare okoli 2500 let. Začetki empirične in kvantitativne družbene znanosti pa segajo v 16. stoletje. Mnogi narodi – in med njimi tudi slovenski – so se na prenekaterih znanstvenih področjih pozno vključili v to produkcijo znanja, v kateri sta bili udeleženi predvsem Evropa in Severna Amerika. Šele za 20. stoletje je možno reči, da je znanost dejansko postala kozmopolitska, planetarna sila, da so v njej udeleženi vsi narodi in vsi kontinenti – seveda še zdaleč ne z enako močjo, z enakim deležem in kakovostjo. Znanost je internacionalna po svoji javnosti, odprtosti in mednarodnih komunikacijah. V njej se najbolj izraža občost človeškega dela kot občost intelekta. To pa seveda ne zanika – vsaj ne v družbenih vedah – nacionalnih in regionalnih posebnosti predmeta raziskovanja, specifičnosti teoretičnih usmeritev in uporabe znanja. Obstajajo raziskave o nacionalnih kulturah v znanosti in o nacionalnih intelektualnih stilih, ki pa so seveda mednarodno priznani in ne kraljujejo kot nekaj samozadostnega in neopaženega. Nacionalni in internacionalni vidiki znanosti nastopajo v razpravah o globalni in udomačeni znanosti. Na to povezanost je pomembno opozoriti tudi v našem trenutku, ko se od pretekle evforije o edinstvenosti naše samoupravne socialistične družbe premikamo k uveljavitvi mednarodnih meril in standardov kakovosti. Kulturno, ekonomsko, politično, ekološko uspešen samoupravni socializem, v katerem bodo utelešena tudi prizadevanja družbenih znanosti, ne bo ovira za njihovo internacionalizacijo, ampak nasprotno, primerjalna prednost za njihovo uveljavitev.

Družbene znanosti se o marsikaterih parametrih približujejo naravoslovnim in tehničnim znanostim, toda ni na mestu niti pretirano povzdigovanje razlike, pa tudi ne ovekovečenje sličnosti, ki včasih vodi celo v istovetnost. Določeni posamezniki ali smeri so zašle v eno ali drugo skrajnost. Raziskave o pomembnih dosežkih v družbenih znanostih so pokazale, da je teh presenetljivo malo v primerjavi z odkritji in izumi v naravoslovnih, tehničnih in medicinskih znanostih. Po letu 1930 so skoraj vsi pomembni dosežki v družboslovju bili tudi kvantitativni in so hkrati pomenili napredek v teoriji, metodi in empiričnih podatkih. To lahko tudi obrnemo in rečemo: trajno pomembni dosežki so danes lahko predvsem tisti, ki so hkrati novosti v teoriji, metodi in podatkih. Takšen integralni prodor je najtežji.

Slovensko družboslovje ima malo tovrstnih dosežkov, saj ti zahtevajo in pred-

* Prispevek je avtorjeva uvodna beseda na seji predsedstva CK ZKS 25. aprila 1989, ki je obravnavalo informacijo o posvetu Stanje, vloga in razvojne perspektive družbenih znanosti na Slovenskem. Posvet je 5. in 6. januarja 1989 organiziral MC CK ZKS.

postavljajo že ustrezno izobraževanje fakultetnih kadrov, teoretično-filozofsko spekulativno naravnost duha, sposobnost obvladovanja matematično-statističnih metod, vzpostavljeno komunikacijo s svetovno raziskovalno fronto in še marsikaj drugega. Še bolj je postalo izrazito omenjeno merilo pomembnih dosežkov z uveljavljanjem računalniške, informacijske tehnologije, ki omogoča obvladovanje arhitekture celovitosti v času in prostoru.

Nekateri sodijo, da je minil čas vseobsežnih družbenih teorij in v tem smislu tudi marksizma, če je imel tovrstne namere. Plodni naj bi bili le tisti pristopi, ki v raziskovanje specifičnega problema vključujejo univerzalni pojasnjevalni naboj. To nedvomno lahko prispeva k premoščanju nasprotja med specializirano in potrebo po širši teoretični lokaciji zelo ozkega in specifičnega raziskovalnega problema. Uveljavljanje globalnega in regionalnega modeliranja v družbenih znanostih pa utira pot novemu tipu zelo sintetičnih, splošnih družbenih teorij. Ni čudno, da se nekateri družboslovci v svetu sprašujejo, kako bi mogla družbena znanost postati bolj globalna. Karl W. Deutsch v zvezi s tem opozarja na svetovne modele *Globus* in *Microglobus* na Znanstvenem centru za družbena raziskovanja v Zahodnem Berlinu. Ti modeli integrirajo številna spoznanja in podatke iz demografije, ekonomije, politologije, sociologije in drugih družbenih znanosti. S tovrstnimi podvigi dobi internacionalnost družbenih znanosti ne samo zunanjo organizacijsko, ampak predvsem novo notranjo pojmovno vsebino. Ti modeli bodo imeli velik vpliv na način mišljenja in silijo vsakega raziskovalca, da misli v univerzalnih in globalnih kategorijah, da jih udomači in vključi v raziskovanje svoje lastne nacionalne in lokalne problematike.

Na nedavnem srečanju s slovenskimi znanstveniki v svetu je naš rojak opozoril na zanimive možnosti računalniškega modeliranja eksperimenta, kar je še posebno pomembno za znanstvenike iz dežel, ki si ne morejo privoščiti drage opreme, pa tako lahko eksperiment pripravijo in modelirajo doma, preden ga potem realno izvedejo na dragi opremi v tujini. Majhen del slovenskega družboslovja se je že vkrcal na to moderno ladjo in mislim, da bo plovba na njej zelo razburljiva.

Danes se veliko govori tako o političnem pluralizmu kot o pluralizmu v znanosti. Znanost je bila po svojem bistvu vedno pluralistična. Metodični in teoretični konceptualni pluralizem pa se razrašča s kadrovskim potencialom znanosti in s hitrostjo kopičenja spoznanja. Pluralizem v družboslovju še povečuje specifični splet spoznanj, vrednot in ideologij. Pluralizem je lahko znamenje visoke zrelosti znanosti, lahko pa tudi izraz njene nerazvitosti in njenih porodnih težav. Pluralizem, ki ne bi vsaj začasno prehajal v širši paradigmatški konsenz, v integracijo raznovrstnosti, kot pravi profesor Zdravko Mlinar, vodi vse bolj v izolacijo, celo spoznavno sektaštvo, ki se v spoju s specifičnimi družbenopolitičnimi okoliščinami lahko izrodi v čisti ideološki pluralizem in dogmatizem.

Razvojne stopnje posamičnih družbenih znanosti tako v svetu kot pri nas so različne – od predparadigmatške oformljenosti do multiparadigmatške razvejanoosti ali celo dezintegracije. Ta razvejanost je pri nas bolj posledica udomačitve svetovne znanosti kot lastne znanstvene teoretične ustvarjalnosti. Do tega pluralizma v družboslovju je imela ZKS pogosto sumničav, sektaški odnos, vendar pa se je ta pluralizem kljub temu uveljavljal včasih tudi s podporo in toleranco posamičnih osebnosti in skupin v ZK. Tudi sama marksistična paradigma ni bila monolitna, vsaj ne v zadnjih tridesetih letih. Pahljača se je razprostirala od skrajne levičarske retorike, neostalinistične togosti in zavrtosti do tako imenovanega humanističnega in avtentičnega marksizma ter pragmatičnega in instrumentaliziranega marksizma v operativni politični zavesti in praksi. Seveda pa so bili tudi posamezniki, ki

jih ne bi mogli v celoti uvrstiti v nobenega izmed navedenih predalčkov. Krivične in netočne pa so ocene, da je bil marksizem vedno samo v službi politike, bil je tudi v spopadu z njo ali pa je bil relativno samostojen, akademsko odmaknjen od glavnih političnih bojov in konfliktov. Pluralizem v slovenskem družboslovju je dejstvo, ki ni od včeraj, je pa različno razvit in prisoten v posamičnih vedah. ZKS ga je v zadnjem obdobju nedvomno sprejela in priznala. Razumljivo pa je, da za ZKS ne morejo biti vse usmeritve enako teoretsko in praktično pomembne. Gotovo ji tudi ni mogoče odrekati pravice, da je v kritičnem dialogu še zlasti s tistimi usmeritvami, ki želijo postati strokovni in ideološki temelj političnih opcij in gibanj, ki so v očitni koliziji in spopadu z ZK. Vsak dialog, če se noče spreveči v izločanje ali celo onemogočanje ter zmerjanje, pa mora temeljiti vsaj na minimalnem spoznavnem in vrednotno družbenem konsenzu, ki je običajno utelešen in kodificiran v ustavi in nekaterih temeljnih etičnih normah. Izdelava nove slovenske ustave bo preizkusni kamen, v kolikšni meri obstaja in je možno takšno soglasje ne samo med organiziranimi političnimi subjekti, ampak tudi med samimi ljudmi in ne nazadnje tudi med znanstveniki in njihovimi političnimi opredelitvami. Obstoječe sprege strokovnih in političnih pluralizmov zahtevajo od ZK organizirana znanstvena in publicistična prizadevanja. Bojim se, da je naša pripravljenost v tej smeri dokaj šibka, prizadevanja neusklajena in atomizirana. Imeti stališče do družbeno konfliktnih problemov pa običajno zahteva veliko znanja, informacij, vzajemne strokovne pomoči, posvetovanj in ne nazadnje tudi osebnega poguma, da se izpostavi ne samo strokovni, ampak tudi politično motivirani kritiki. ZK bi morala imeti strokovni in politični interes, zlasti ker ta ugaša pri drugih subjektih, da bi bila v našem pluralnem prostoru ažurno prisotna ter prevedena najbolj kakovostna znanstvena dela akademske levice. Verjetno bomo soočeni z novimi monizmi in ekskluzivizmi drugačnih preznakov od tistih, ki smo jim bili priča v preteklosti.

Politični pluralizem nas lahko pripelje do ekonomskega napredka, do zmanjšanja števila napačnih razvojnih odločitev, do večjega spoštovanja ustavnosti in zakonitosti, do večje kulturne in intelektualne raznovrstnosti, skratka, lahko poveča kvaliteto življenja na mnogih področjih in v mnogih smereh, lahko pa nas povede k novim hudim političnim blokadam in regresijam, ki bodo obnovile in poglobile stare in nove razprtije v slovenskem narodu in med jugoslovanskimi narodi. Lahko bo poglobljal medsebojno nezaupanje povsod: v stanovanjskih soseskah, gospodarskih organizacijah, šolah, znanstvenih ustanovah, uredništvih idr. Da do tega ne bo prišlo, ni odvisno samo od volje in moči ZK, SZDL, ampak od vseh subjektov, ki se bolj ali manj organizirano pojavljajo na političnem prizorišču.

Politični pluralizem ima posredne in neposredne implikacije za družbeno javno in politično vlogo znanosti (znanstvenikov) sploh in še posebno družbenih znanosti. Tudi tu je politični pluralizem lahko preventivni mehanizem nadzora in korekcije očitno tendenciozne in pristranske javne rabe znanstvenega razuma, lahko pa vodi h grotesknim oblikam ideologizacije, politizacije in ekskluzivnosti, ki bodo prekašale tiste, ki so jih zagrešili marksisti, komunisti ali organi ZK. Namesto manifestne monistične ideologizacije in politizacije znanosti bi dobili pluralistične ideologizacije in politizacije znanosti. Gotovo to ni najboljši nadomestek za tisto, kar smo imeli v preteklosti. Že dalj časa ni glavni vir ideologizacije in politizacije znanosti ZK, ampak mnogi drugi politični subjekti in njihovi protagonisti, čeprav pa je kritična ost obrnjena še vedno predvsem proti ZK kot glavnemu grešniku na tem področju.

Politični pluralizem v razvitih kapitalističnih državah je izražen in transformiran v teoretičnih smereh in paradigmah družboslovja. Politični pluralizem ne odpravlja same ideologizacije in politizacije znanosti, temveč povečuje njeno raznovrstnost, odpravlja ali preprečuje pa izrazite monopolne oblike politizacije in ideologizacije. Seveda pa v nobenem pluralizmu nimajo vsi politični subjekti enake družbene moči in vpliva, zato je še vedno razmerje med dominantnimi in perifernimi oblikami ideologizacije in politizacije. Že sedaj se nakazujejo težave za tiste samostojne misleče glave, ki se niso enostavno priklopile na nove izoblikovane politične in miselne tokove, ki postajajo javna duhovna moč. Ta javna duhovna moč bo postala resnično demokratična šele tedaj, ko bo tolerantna ne samo do resnice, ampak tudi do zmote posameznika, ki je v nasprotju s prevladujočim javnim mnenjem. Najbolj varno je participirati pri zmoti ali resnici večine, najbolj tvegano pa je imeti prav ali se motiti osamljeno.

V našem prostoru me o tem prepričuje reakcija eksponentov javne resnice ali zmote na zmoto ali resnico posameznika, ki je v nasprotju s prevladujočim javnim mnenjem o nekaterih močno spolitiziranih dogodkih.

V pluralnem političnem in ideološkem prostoru se bodo večale zahteve, naslovljene na znanost in strokovnost, da odigrata vlogo nepristranskega razsodnika, ocenjevalca in integratorja konfliktnih stališč. Ta zahteva je v sebi tudi protislovnost. Nekateri sodijo, da to ni mogoče in da je iluzorno nekaj takega pričakovati in zahtevati od znanosti. Namesto deklarirane olimpijske nepristranskosti naj se raje intelektualno pošteno razgrnejo pristranska stališča, ki vsa zase trdijo, da so nepristranska. Ko je znanost vključena v konstrukcijo razvoja in družbene biti, se vse bolj neposredno sooča s protislovnimi vrednotami in vrednotnimi predpostavkami, ki niso več znanju nekaj zunanjega, ampak postajajo vse bolj notranje spoznavno-vrednotne predpostavke. V metežu konfliktnih opcij in interesov je po Lindblomu (1986, 351) treba opustiti prizadevanje, da znanost govori z Olimpa kot nevtralni predstavnik nepristranske integracije interesov, ki je dobra za vse in ne škodi nobenemu. V tej zvezi opozori na intelektualno poštenost marksistov, ki priznavajo, da njihova preferenčna politika prizadene lastniške skupine v družbi. Pluralizem v liberalno demokratičnih državah ni bil napaden zato, ker ne bi bil dobra stvar, ampak ker ga niso zadovoljivo uresničevale. Družbena znanost in raziskovanje sta bili po Lindblomu postavljeni v službo osrednjih konvencionalnih etabliranih interesov in vrednot (1986, 353). Načelo pristranskosti se giblje v smeri spajanja družboslovnega raziskovanja s še nerealizirano pluralistično težnjo.

Moderno znanstveno-tehnično družbo je Ulrich Beck (1986) imenoval družbo tveganja (Risikogesellschaft). V njej prevladuje produkcija tveganja nad produkcijo bogastva. V industrijskih družbah pa je produkcija bogastva prevladovala nad produkcijo tveganja. Bolje bi bilo reči, da tveganja še niso bila spoznana in priznana. V družbi tveganja se na izredno visoko mesto povzpne vrednota varnosti in okoli nje se vzpostavlja velik družbeni konsenz. Rastoča javna osveščenost civilizacijskih tveganj je postala prvovrstni politični dejavnik. Pri oceni tveganj se je začel razkrajati monopol znanosti nad resnico. Upoštevanje znanstvenih dosežkov pri družbeni oceni tveganj postaja vedno nujnejše, hkrati pa vse manj zadostno. To razhajanje med nujnostjo in zadostnostjo bo spremenilo javno vlogo znanosti in njeno razmerje z javnostjo. Ne samo da se bo morala javnost poučiti pri znanosti v konfliktnih javnih zadevah, ampak se bo morala tudi znanost še veliko naučiti od javnosti.

Viri nevarnosti in tveganj že dolgo niso več neznanje, ampak tudi vse bolj znanje, ne več pomanjkljivo, ampak dozdevno odlično manipuliranje z družbo in

naravo. Tehnični in naravoslovni eksperti – ne samo v svetu, ampak tudi pri nas – vse bolj zmajujejo z glavami nad dozdevno iracionalno in emocionalno psihološko percepcijo prebivalstva glede različnih ekoloških tveganj. Čudijo se, kako to, da ljudi ne morejo prepričati o svojih racionalnih kalkulacijah o nizkih ali skoraj ničelnih stopnjah tveganja. Toda v čem je bistvo nesporazuma med znanstveno-tehnično racionalnostjo in psihološko »iracionalnostjo« ter emocionalnostjo javnosti? Tehnični eksperti se motijo v pogledu empirične pravilnosti svojih implicitnih vrednostnih premis, kaj ljudje imajo ali bi morali imeti za sprejemljivo in kaj ne. Namesto da svoje predstave o sprejemljivem tveganju za prebivalstvo povzdigujejo v razsodnika, bi morali po Ulrichu Becku (1986) izpraševati ravno te predstave javnosti in jih vzeti za temelj svojega dela. Seveda ne gre fetišizirati predstave javnosti, ampak v medsebojnem dialogu glede ocene in percepcije tveganj se bodo morale spremeniti tako predstave javnosti kot tudi znanosti. Izvor kritike in dvoma o znanosti in tehnologiji ni v iracionalnosti kritikov, ampak v odpovedi znanosti in tehnologije, da obvladuje rastoča tveganja, ki jih sama sprošča. Napak bi bilo seveda misliti, da so viri tveganja samo naravoslovne in tehnične, ne pa tudi družboslovne znanosti, njihove ideje, projekti in realizacije. Ta odpoved znanosti v obvladovanju tveganj je sistemske narave in je v njeni superspecializiranosti, njeni redukcionistični teoretični in metodološki paradigmi, ki je bila dolgo časa vir njene spoznavne in praktične uspešnosti, ter v njenih predstavah o povezanosti oziroma nepovezanosti vrednot in znanja.

O razmerju med družbeno znanostjo in ideologijo sodim, da ideološko funkcijo lahko opravljajo tako zmote, sprejrnjena zavest, utopije, religije kot tudi pravilna znanstvena spoznanja. Sodim, da se bo v modernem znanstveno-tehničnem svetu, ki pa ostaja še vedno socialno konflikten, povečevala, ne pa zmanjševala ideološka funkcija znanja in družbenih znanosti, ker so te primernejše za racionalno razreševanje konfliktov in racionalno spoznavanje in utemeljevanje potreb, moči, interesov, kot pa npr. religija in umetnost. V preteklosti so bile druge oblike družbene zavesti primernejše za prevladujočo ideološko funkcijo v družbi, ker sta bili znanost in filozofija last izredno majhnega kroga ljudi. Ideološke revolucije, ideološki boji in konflikti so bili vedno predhodniki velikih družbenih sprememb in so jim utirali pot. Nakopičene in razširjene spremembe v družbeni zavesti so postale izredna družbena moč, ki je bila poleg materialnih razmerij razvojni dejavnik. Včasih bolj tiho, sedaj pa vedno bolj glasno poteka pri nas ideološka revolucija že dobra tri desetletja.

Ne gre samo za ideološko prenavo ZK, ampak tudi za zorenje nastavkov konkurenčnih in alterativnih političnih ideologij. Vsa naša ideološka panorama je delno avtohtona, delno pa se oplaja z obstoječimi ideološkimi in političnimi pluralizmi v svetu. Nedvomno je bilo v preteklosti preveč in neprimerne ideologizacije in politizacije, zato so bile razumljive v zadnjih letih anateme proti ideologiji in ideološkosti, pri tem pa je šlo v bistvu za globoko zamenjavo ideoloških temeljev političnih subjektov in družbene zavesti. Zanesene tirade proti ideologiji, ki se je praviloma izenačevala s celotnim teoretskim fondom ZK in z vsem, kar je povezano s socializmom in samoupravljanjem, so že postale obvezen intelektualni ritual. Dale so slutiti, da se bodo najprej v Sloveniji uresničile sanje iz petdesetih let o koncu ideologije. Nič takega se ni zgodilo, pač pa je postal ideološki zemljevid samo še bolj pester.

Pri nas so stopile v ospredje – tako v politiki kot v nekaterih znanostih – mnoge kategorije, ki so tipične za neokonservativizem, neoliberalizem, novo desnico, kot so npr. trg, povezava trga s politično demokracijo, deregulacija, avtonomija ipd.

Družbena funkcija in poslanstvo teh kategorij v našem družbenem prostoru sta drugačna, še posebej če se povezujeta z družbeno lastnino in samoupravno demokracijo v temeljih družbeno ekonomskega sistema. Če bi odpadli ti dve ključni koordinati, bi se spremenil sistemski učinek teh idej. Seveda pa neokonservativizma ne izenačujem kratko malo kar z nazadnjaštvom. Vsebina konservativizma je bila drugačna, ko sta se meščanski industrijski triumfalizem in progresizem še soočala s tradicijami in vrednotami ter ekonomskimi blokadami predindustrijske fevdalne agrarno-cehovske družbe. Spremenjeni sta bili vsebina in funkcija konservativizma, ko se je buržoazna družba soočila z marksizmom in socializmom, spet drugačni sta postali vsebina in ost sodobnega neokonservativizma v poznem kapitalizmu, ko se spoprimeta z demokratično levico ter s socialističnim in kapitalističnim etatizmom in birokratizmom.

Marsikaj bo treba ohraniti in ohranjeno na novo prevrednotiti, če hočemo ekološko preživeti in graditi socializem po meri človeka in v skladu z naravnimi danostmi in ekološkimi standardi. V tem smislu konservativno postaja napredno. Za naše grenke in drago plačane etatistične izkušnje gotovo ohranja svojo vrednoto usmeritev k deregulaciji, čeprav je najbrž točna ugotovitev politologa Dietra Narra (1986, 26), da kljub vsemu neokonservativnemu čenčanju o deregulaciji, decentralizaciji, novemu federalizmu itd. – izvršilni deli oblasti niso postali šibkejši, ampak močnejši in da se strukture prevlade in lastnine niso spremenile. Naši družboslovci, ki sodelujejo pri teoretičnih elaboracijah in praktičnih izvedbah novih idej, nosijo tudi svoj del zgodovinske odgovornosti za to, ali bomo lahko govorili o socializmu po meri človeka ali pa o človeku po meri lastnine, trga in političnih strank. Tudi družboslovci bodo prispevali k razvozanju alternative: ali bomo še lahko govorili o socializmu in samoupravljanju na Slovenskem ali pa samo še o slovenski državni suverenosti brez Jugoslavije in brez socializma in samoupravljanja. Perspektiva pa ni v njunem antagoniziranju ali izključevanju, temveč v povezovanju.

V zadnjih nekaj letih so se medsebojno pogojevale globalne ideološke vrednotne spremembe in spremembe v dominantnosti kategorij v nekaterih družbenih znanostih. To ni naša posebnost. Pred petnajstimi ali dvajsetimi leti država blaginje v razvitem kapitalističnem svetu ni imela alternative v strokovno-političnih opcijah družboslovcev, pa tudi ne politikov. Povsod je kraljevalo keynsijanstvo. Sedaj pa je nasprotno postalo modno govoriti o krizi države blaginje. Keynsa je nadomestil Milton Friedman. Planiranje, vsaj tisto, ki ga izvaja država, ne tisto na ravni podjetij, je postalo staromodni termin. Demokratična levica pa se tudi ne more več sklicevati na nacionalizacijo in planiranje kot zdravilo za krizo kapitalizma. Konservativci po vsem svetu so kazali na destruktivne posledice države blaginje, na svobodo posameznika in na odrešilno vlogo trga, ki je bolj »pameten« kot država, ki hitreje popravlja napačne odločitve, vlada pa jih praviloma utrjuje, prikriva, olepšuje in se odziva nanje okorno in z veliko zamudo. Ni kaj reči, te hvalnice trgu imajo svoj *raison d'être*. Ni razloga in bilo bi neumno, da bi bila tako ključno politična in antropološka tema, kot je svoboda posameznika, značilna miselna preokupacija liberalizma in neokonservativizma, ne pa komunistov in demokratične levice sploh. Zgodovinske izkušnje so nas prepričale, da je za ljudi celo bolj znosna, humana in sprejemljivejša moč stvari nad ljudmi, podreditev individualnosti družbenim razmeram (trgu) kot pa podreditev samovolji in nespameti ljudi nad ljudmi. S tega vidika je trg manjše zlo kot etatizem. Trg pa seveda ni zgolj sredstvo, ampak tudi način življenja, mišljenja in delovanja ljudi ter oblika njihove povezanosti in soodvisnosti. Za Marxa je bilo neokusno razglašati svobod-

no konkurenco za končno formo razvoja produktivnih sil in človeške svobode. Toda kljub temu je bil Marxov odgovor zelo realističen. »Razvitje tega, kar svobodna konkurenca je, je edini racionalni odgovor na njeno povzdigovanje v nebo pri prerokih middle class ali na njeno hudičevanje pri socialistih« (Marx, 1885, 463). Pri nas imamo ali smo imeli oboje: tako povzdigovanje trga v nebo kot njegovo hudičevanje. Ker je bil trg dolgo v peklju, je njegovo sedanje povzdigovanje v nebo toliko bolj razumljivo in opravičljivo. Če parafraziram Marxa, bi dejal: razviti to, kar svobodna konkurenca je – na temelju samoupravljanja in prevladujoče družbene lastnine, je edini racionalni odgovor. K temu racionalnemu odgovoru pa naš socializem komaj šele prihaja. Družbena znanost je izražala te spremembe. Na Zahodu je iskala in išče nove teoretske formule in paradigme, izražene s predponama »neo« in »post«, v socializmu pa s podobnimi prevzetimi ali svojimi lastnimi termini.

Med znanostjo in politiko so tri konfliktna področja, in sicer v sferah:

- a) politike za znanost oziroma politike znanosti;
- b) znanosti v politiki, tudi politika je vse bolj neko znanje, vse bolj podprta s strokovnimi analizami;
- c) uporabe znanosti za ovrednotenje demokratičnih procesov in učinkov politike.

Kakšna bodo razmerja med politiko in znanostjo, je odvisno sicer predvsem od politike, toda ne nazadnje tudi od znanosti. Če bodo v globalni družbi prevladovale vrednote, ki so blizu ali identične vrednotam znanstvenega dela (odprtosti, javnosti, moči argumentov, kritičnega dialoga idr.), so možnosti za konflikt manjše. Znanstvenik glede družbenopolitičnega (ne)delovanja lahko izbere različne strategije, toda znanost kot celota se ne more več umakniti iz politike, ki se v družbi nenehno širi, ki producira vse bolj dolgoročna in vse bolj regionalna in globalna tveganja. Družboslovci pogosto pričakujejo in želijo imeti asimetrično razmerje s politiko, to je participirati pri dobrobiti sprege s politiko, ne pa nositi morebitnih nevšečnosti, če je politiko (oziroma politike), s katero so bili povezani, zamenjala druga. Niso pripravljene deliti tudi senčnih strani svoje sprege s politiko. Če to drži, potem se v veliki meri potrjuje teza (Halevy 1986) – vsaj za sodobne intelektualce – da skrbijo predvsem za uveljavitev lastnih interesov. Če je to realnost, potem jo je treba pač upoštevati v razmerjih med politiko in znanstveno inteligenco. Pogosto prevladuje prepričanje, da so znanstveniki vedno v sporu s konservativnimi političnimi stališči in angažmaji znanstvenikov. Konkretna ocena je seveda odvisna od konkretnih vzrokov in vsebine spora in od tega, kakšna sredstva, represivna ali demokratično-intelektualna so bila uporabljena za razrešitev ali osvetlitev spora. Želel bi, da bi bilo teh konfliktov vse manj, ker mislim, da ZK za svojo lastno prenovu in prenovu družbe potrebuje vsakega znanstvenika in intelektualca, ki želi sodelovati pri njenih družbenih prizadevanjih, pa čeprav pri posamičnih fragmentih in problemih, v drugem pa se morda distancira od političnih in teoretskih izhodišč ZK. Tudi ta ozek vidik sodelovanja mora biti za komuniste dragocen.

Ker so bili v preteklosti nekateri konflikti med znanostjo in politiko – zlasti nas še vedno obremenjuje spor iz sredine sedemdesetih let, v katerega je bilo vpleteno tudi predsedstvo ZKS, čeprav v drugačni sestavi od sedanje – bi predlagal, naj se sprejme sklep, da se pripravi kratka jasna izjava, ki bi se distancirala od kadrovske sankcije v znanosti. To bi bilo moralno in politično zadoščenje za prizadete, v ZK pa bi se odstranile ovire za strokovno sodelovanje, če seveda takšna pripravljenost obstaja. Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, ki pa ni

edina, kjer so bile kadrovske sankcije, je najbrž profesionalno in moralno storila vse za polno osebno in strokovno rehabilitacijo prizadetih ljudi. V tem procesu je verjetno preostala le še zadnja politična poteza tega političnega organa ZKS.

UPORABLJENA LITERATURA:

- Beck, Ulrich (1986): *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- Cherns, Albert (1985): *Using the Social Sciences*, London, Routledge and Kegan Paul.
- Etzioni, Eva-Halevy (1986): Radicals in the Establishment: Towards an Explanation on the Political Role of Intellectuals in Western Societies, *Journal of Political and Military Sociology*, 14 (1), str. 29-40.
- Levitas, Ruth (ed.) (1986): *The Ideology of the New Right*, Polity Press.
- Lindblom, Charles E. (1986): Who Needs Social Research for Policy-making? *Knowledge, Creation, Diffusion, Utilization*, 7 (4), str. 345-366.
- Marx, Karl (1985): *Kritika politične ekonomije 1857/58*, Ljubljana, Delavska enotnost.
- Narr, Dieter-Wolf (1986): The Welfare State as an Expression of Crisis - Not As It's Solution, *Praxis International*, 6 (I), str. 21-31.
- Reeve, Colin Paul (1985): *The Role of Expert in Policy Making*, Birmingham, The University of Aston (Dissertation).
- Rothman, Stanley (1986): Academics on the Left, *Transaction Social Science and Modern Society*, 23 (3), str. 4-8.